

A 6., 7. és 8. ábra a könyvtárak személyzetének számát (a skála 8 főtől 280-ig terjed), a szakképzett és a szakképzetlen munkatársak megoszlását mutatja be.

Az adatokból kiolvasható, hogy a személyzet számát, az állományt és a pénzügyi ellátottságot tekintve az IATUL-könyvtárak között igen nagy az eltérés, elsősorban a könyvtárak által szolgált egyetemek méreteiből következően. Nagy a különbség a fejlődő országok gyengén ellátott könyvtárai és az európai, észak-amerikai tagok között. A felmérésből nem azonosíthatók az egyes könyvtárak adatai, mivel

ezek közzétételére az adatszolgáltatók nem adtak engedélyt; az olvasó csak arról kap tájékoztatást, hogy mely könyvtárak közöltek adatokat a felmérés számára. Ezeket az 7. táblázat sorolja fel; köztük szerepelnek a magyar IATUL-tagok is (Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára, Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára).

/SHAW, D. F.–SLY, D. L. N.: Survey of IATUL libraries 1985. = IATUL Proceedings, 18. köt. 1986. p. 85–96./

(Dömötör Lajosné)

A kormányközi szervezetek szerepe a nemzetközi információáramlásban és -politikában

Miért nem hasznosítják azt a tudást, amely egyes országokban magasabb termelékenységet eredményezett, más országokban is? Érdeemes megvizsgálni, mit tettek a kormányközi szervezetek (KSZ) az információátvitel mechanizmusai fejlesztéséért és egy nemzetközi információs politika kidolgozásáért.

Már jó száz éve találkozunk KSZ-ekkel, de igazi virágzásuk a II. világháború után következett be; ma több mint 500 ilyen alakulatot ismerünk. Ezek közül azonban a legutóbbi időkig csak néhány volt érdekelt az információt illető kérdésekben. Az információ jelentőségének növekedésével és az átvitel technikai lehetőségeinek fejlődésével a KSZ-ek fokozódó érdeklődést mutatnak e terület iránt. Ugyanakkor a kérdések bonyolultabbakká váltak a fejlett és fejlődő országok érdekelletéi, a cenzúra, a személyes jogok védelme, a copyright, a szabadalmi védelem, a szabványosítás, az információ szabad áramlásának követelménye és a demokrácia növekedése következtében.

Így a nemzetközi információátvitel (mint a határokat átszelő adatáramlás) és a nemzetközi információs politika (mint az egyes kormányok erőfeszítései az információ átadásának és fogadásának szabályozására) problémái fokozott súlyt nyertek.

Az UNESCO vezető szerepe

Bár az információ nemzetközi átvitele már régi jelenség, az UNESCO megalapításának (1945) jelentős és hosszú távra szóló hatása lett e téren a nemzetközi együttműködésre; ebben nagymértékben közrejátszottak az IFLA-val és a FID-del kialakított szoros kapcsolatai. 1945 és 1980 között az UNESCO a nemzeti könyvtári és információs infrastruktúrák kiépítésére helyezte a fő hangsúlyt, különös tekintettel a fejlődő országokra.

Az 1960-as évek végén megfogalmazott NATIS (National Information System = Nemzeti Információs Rendszer) program azt a célt tűzte ki, hogy az egyes országokban létrehozandó nemzeti könyvtári, levéltári és dokumentációs rendszerek először regionálisan, majd világszerte lépjenek egymással kooperációba. A NATIS mindeddig az UNESCO legműködésesebb terve, az egész világra kiterjedő információs rendszer létrehozására. Sok tényező, többek között az UNESCO belső szervezete is akadályozta azonban a sikeres előrehaladást; csak 1977-ben jött létre az Általános Információs Programnak (General Information Program = PGI) nevezett önálló szervezeti egysége. Így vált lehetővé, hogy a PGI-ben egyenlő súlyt és egységes kezelést kapjon a NATIS és az UNISIST program, amelyet az UNESCO tudományos részlege kezdeményezett az 1960-as évek végén.

Manapság azonban még nehezebbnek látszik egy egész világra kiterjedő információs rendszer megvalósítása, mint korábban. A fejlett országok támadják az UNESCO-t, hogy kiárúsítja őket a kevésbé fejlett és a szovjet tömbhöz tartozó országoknak. Különösen az USA kormánya kritizálta az UNESCO tevékenységét, s ki is lépett belőle. Más országok ugyancsak kivonultak vagy csökkentették támogatásukat.

Függőség, függetlenség, kölcsönös függés

Az okok, amelyek akadályozzák az előrelépést e területen, mélyebben rejlenek. Az 1950-es években fejlesztett, ún. modernizációs elmélet (e szerint a szegény országok gazdaságuk kifejlesztésével modernizálódnak, s ennek előnyeit a legszegényebb lakosok is élvezni fogják) nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket; a szegény országok még

szegényebbekké váltak. Még azokban az országokban is, amelyekben jelentős gazdasági fejlődés következett be, a társadalmi és kulturális fejlődés messze elmaradt ettől, s a jövedelmek országon belüli megoszlása gyakran rosszabb lett, mint korábban volt. Ezen országok szerint a gazdag és szegény országok között a gazda–szolga viszony alakult ki, s a függőségnek ez az elmélete heves politikai akcióhoz vezetett az ENSZ-ben (pl. a 77-ek csoportja) az ún. gazdasági és kulturális imperializmus ellen. Felmerült egy új nemzetközi gazdasági rend (New International Economic Order = NIEO) követelése, amelybe beleértették a kommunikációs és információs rendszerek fejlesztésének új megközelítését is. A New World Information and Communication Order (NWICO = Új Információs és Kommunikációs Világrend) koncepciója a kevésbé fejlett országok nevében egyenlőséget és kölcsönösséget követelt az információk és az információs-kommunikációs eszközök zömével rendelkező fejlett országoktól. Ez a követelés az UNESCO-n kívül más KSZ-ek (International Telecommunications Union, Intergovernmental Bureau for Informatics, Organization for Economic Cooperation and Development stb.) tevékenységét is érinti. Az NWICO három fő, egymással összefüggő kérdése a következő: a világra kiterjedő távközlési rendszerek fölötti rendelkezés, a szuverenitás az országhatárokon belüli információáramlás és annak tartalma fölött, a megfelelő technológiához való hozzáférés.

Mivel a két szembenálló fél álláspontja meglehetősen megmerevedett, egyelőre nincs kilátás arra, hogy a nemzetközi információs politika jelenlegi helyzetéből kimozduljon. (Némelyek azt tanácsolják, hogy az USA fejlessze ki a maga nemzeti információs politikáját, s ezzel mutassa meg, miképpen képzei el a nemzetközi információs politika alakítását. Egyelőre alig van jel az ilyen irányba való mozdulásra.)

A nemzetközi információs rendszerek létrejötte

Egyfelől a nemzetközi információs politika stagnálása, másfelől a nemzetközi információs rendszerek bővülése és növekvő hatása jellemzi a helyzetet. Ez utóbbiak között sok kereskedelmi alapon működik, de a nemzetközi információs politikai kérdések megoldása szemszögéből különösen a KSZ-ek információs rendszereinek a kifejlődése (az ENSZ keretében mintegy 200, s az ENSZ-től függetlenül ugyancsak legalább 200 rendszer) érdemel figyelmet. Nemcsak növekvő változatosságuk és fejlettségi fokuk, hanem a fejlett és fejlődő országokra kiterjedő voltuk jelenthet biztatást, mert nagyon is tekintetbe vették a fejlődő országok igényeit (a döntéshozóknak egyébként hozzá nem férhető információkat nyújtanak, a szegény országokat támogatják saját rendszereik kifejlesztésében, a szükséges információkat a nyelvi és kulturális sajátosságoknak megfelelően strukturálják).

A KSZ-ek információs rendszereire jó példák az INIS (International Atomic Energy Agency = Nemzetközi Atomenergia Ügynökség), az AGRIS (Food and Agriculture Organization = Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezet), az INFOTERRA (U.N. Environment Programme = ENSZ Környezetvédelmi Program) és a World Weather Watch (World Meteorological Organization = Meteorológiai Világszervezet), amelyek szakmailag is magas színvonalat képviselnek, s amelyek az input és output szempontjából nemzetközileg decentralizált hálózatokon nyugszanak.

Az ENSZ 1982-ben, a tudományos és műszaki fejlesztésről tartott konferenciáján terjesztették elő a tudományos és műszaki tájékoztatás globális információs hálózatának a tervezetét. Ez a koncepció a meglévő információs rendszerek, szakembergárda és eszközök megerősítésén és összehangolt fejlesztésén alapul; a fejlett és fejlődő országok együttműködésének sokat ígérő lehetőségét kínálja.

Következtetések és javaslatok

Az információs szolgáltatások fejlődésével nem tartott lépést az információs politika: a szakértelem és a technológia kiváló teljesítményeként létrejött információs rendszerek visszajukra fordulhatnak, ha nem lehet leküzdeni a politikai, gazdasági, ideológiai és az egyenlőségre való törekvésből adódó akadályokat. A KSZ-ek – együtt az érdekelt nem kormányközi szervezetekkel – kínálják a legtöbb reményt a problémák megoldására. A szakkönyvtárosok (különösen az amerikaiak és a kanadaiak) ebben jelentős szerepet játszhatnak: míg korábban, főként az UNESCO-n belül, az alfabetizációs programokon, a népkönyvtárakon és a katalogizálási szabályokon volt a fő hangsúly, most, a határokat átszelő adatáramlás, a nemzetközi üzleti és tudományos információs rendszerek s a mindinkább egymásra utalt világ korában más kérdések kerülnek előtérbe. Ennek megfelelően az amerikai szakkönyvtárosoknak és egyesületeiknek az alábbi lépéseket kell megtenniük:

- ▶ A nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó állandó bizottságok felállítására.
- ▶ Fokozott részvétel az IFLA és a FID ügyeiben.
- ▶ Megfigyelői posztok létesítése azoknál a KSZ-eknél, amelyek érdekelték a nemzetközi információátvitelben és -politikában.
- ▶ Fokozni az erőfeszítéseket az USA nemzeti információs politikájának kialakítása érdekében, egyaránt tekintetbe véve az USA és a kevésbé fejlett országok jogos igényeit az információs források világszerte egyenlő megoszlásának előmozdítására.

E célok valóra váltásához nélkülözhetetlen a személyes kapcsolatok erősítése a nemzetközi szinten.

/WILLIAMS, R. V.: The role of intergovernmental organizations in international information transfer and policy. = Special Libraries, 79. köt. 1. sz. 1988. p. 1–8./

(Papp István)